

حضرت فاطمه (س)؛
عابدهای سیاستمدار،
عالمی فقیه
و انسانی ایثارگر

ژوئشکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

گروه معارف اسلامی

از فرمایشات حضرت امام خمینی قدس سره^۱
 «تمام ابعادی که برای یک زن متصور است و برای
 یک انسان متصور است در فاطمه زهرا سلام الله علیها
 جلوه کرده است او یک زن معمولی نبوده است. یک زن
 روحانی یک زن ملکوتی یک انسان به تمام معنی انسان
 تمام نسخه انسانیت تمام حقیقت زن تمام حقیقت انسان
 او زنی معمولی نیست او موجود ملکوتی است که در
 عالم به صورت انسان ظاهر شده است...
 تمام هویت‌های کمالی که در انسان متصور است و در
 زن تصور دارد تمام در این زن است... زنی که تمامی
 خاصه‌های انبیا در اوست زنی که اگر مرد بود نبی بود
 زنی که اگر مرد بود به جای رسول الله بود... معنویات
 جلوه‌های ملکوتی جلوه‌های الهی جلوه‌های جبروتی
 جلوه‌های ملکی و ناسوتی همه در این موجود مجتمع
 است. انسانی است به تمام معنی انسان. زنی است به
 تمام معنی زن.»

تجلی کمال انسانیت در جلوه‌گاه شخصیت حقیقی
 انسان کامل، انحصار به زن یا مرد ندارد، بلکه عنایتی
 است که از طرف حضرت حق نصیب انسان می‌شود تا
 انسان رهرو راه انسانیت گردد و به حقیقت ذاتی خود
 فعلیت کمالی بخشد و بحق، حضرت زهرا سلام الله علیها
 یکی از آن انسانهای کامل و اسوه‌های بارز تاریخ
 انسانیت است. شخصیتی که هر قدر فهم بشر در
 شناخت حقایق بیشتر پیش رود و از رازهای ناشناخته
 اطلاع یابد، عظمتش آشکارتر شده، کرامتها و امتیازاتش
 بهتر نمایان می‌گردد. آری او فاطمه است، انسانی که
 رسول خدا در برابرش تعظیم می‌کند و امیر مؤمنان او را
 محترم می‌شمارد و بالاتر از همه، خالق او به رضای او از
 بندگان راضی می‌گردد و به غضب او خشمناک؛ انسانی
 که در هر فراز زندگی درس از کمال نهفته و هر زاویه
 حیات وی جلوه‌ای از جلال و جمال خداوند را نشان
 می‌دهد؛ موجودی که در تمامی ابعاد کمال تا سرحد

نهایی به پیش رفته و گامهای تکاملی را تا نهایت برداشته است.

آری سخن از حبیبه رسول خدا و اسوه بزرگ تقواست. کسی که مادر گیتی در میان زنان، فرزندی مانند او نزناید و نخواهد زانید، شخصیتی که زنان مسلمان اگر او را بشناسند و در جهت اهدافش گام بردارند، از هر الگو اسوه‌ای بی‌نیاز خواهند شده؛ انسانی که مسئولیتهای خطیر یک زن مسلمان را در صحنه زندگی روشن می‌سازد و نشان می‌دهد که چگونه یک زن می‌تواند عبد صالح خدا و دختری شایسته برای پدر، مادری نمونه برای فرزندان و همسری همفرد برای شوهر و ایثارگری قابل احترام برای جامعه باشد.

با یک نگرشی بسیار گذرا به حیات بسیار کوتاه ولی بسی پر بار این بانو، عمق مسائل فوق‌را یافته، به گونه این مطالب پی می‌بریم. گرچه کتابها برای شناخت این مسئله لازم است، ولی به حکم آب دریا را اگر نتوان کشید هم به قدر تشنگی باید چشید بر آن هستیم تا اوراق پر بار زندگی حضرت را ورق زده، و از خرمین معارفش بهره‌ای بگیریم، باشد که از شفاعتش نیز در روز باز پسین بهره‌مند گردیم. انشاء الله.

شخصیت حضرت را باید در تاریخ صدر اسلام و پس از فوت پیامبر جستجو کرد و از زبان معصومین او را شناخت، تمامی اجزای که در قلمبه (س) رشد کرده، هماهنگ و متعادل بارور شده و هیچیک بر دیگری سبقت و امتیاز نداشته است به این معنی که اگر او را زنی عابده می‌نامیم، کمالاتی که خود این نام مبارک بیانگر عظمت و اوج این عبادت است همان مقدار هم او را آشنا به سیاست و فهم به مسائل زمان می‌یابیم و نیز به همان میزان در مسائل علمی و مشکلات فقهی عالمه و توانایش می‌بینیم. همچنین در همین حد، او را از نظر فضایل اخلاقی و انسانی و روحیات ایثار و فداکاری در اوج قله‌ای رفیع می‌نگریم.

آری حبیبه‌ای که حامد و شاکر بر نعمات الهی و تناوبی آلاء و مننهای فراوان ربوبی و موجدی مخلص و

✽ اگر ما او (حضرت زهرا) را
زنی عابده می‌یابیم، همان مقدار
هم او را آشنا به سیاست و فهمیم
به مسائل زمان می‌یابیم و نیز به
همان میزان در مسائل علمی و
مشکلات فقهی عالمه و توانایش
می‌یابیم و نیز او را از نظر فضایل
اخلاقی و انسانی و روحیات ایثار
و فداکاری در اوج قله‌ای رفیع
می‌نگریم.

عابدی زاهد و مطیع عاشق است. آن چنان که به مقام طهارت می رسد و طاهر و مطهره لقب می گردد و آیه «انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا» در شأن وی و خاندانش نازل می گردد. و به مقام صالحین می رسد - آنان که ایمان و عمل صالح ملکه وجودیشان گشته و از مقام «صلاح عمل» به صلاح ذات رسیده اند و از ذات آنان کاری جز خیر پدید نمی آید. خدای سبحان نسبت به آنان دفع ظلمت می نماید، نه رفع عظمت، یعنی نمی گذارد اینان آلوده شوند و بعد از آلودگی آنان را تطهیر نماید. آری اینان در پایان راه هستند و زهرا سلام الله علیها نمونه کامل یک چنین انسانی است. انسان پاک که لقب «زکّیه» گرفته و به ملاح کامل رسیده و به گونه ای گردیده که شعله با الله و یراؤه الی الله و هه لئله (در مبدأ کار و در فاصله بین آغاز و انجام کارهای خود متوجه خداوند است.)

و جز رضای او را در نظر نمی گیرد و لقب راضیه و مرضیه گرفته، آن گونه که هم او از خالق و هم خالق از او راضی است، زیرا در انجام طاعات پروردگار جهان، نه تنها هیچ گونه قصور و خللی به وجود نمی آورد، بلکه مشتاقانه و در اوج کمال فرمانبرداری می کند.

از جهت دیگر، در مسائل علمی او را یک قرآن شناس دقیق و یک مفسر مطلع و آگاه می یابیم. خطبه حضرتش نمایانگر بعد علمی دقیق و قوی بزرگ بانوی اسلام است. با یک نگرش اجمالی به خطبه، مسائل توحیدی، اعتقادی، کلامی و تشریحی آن را شناخته، تفاسیر بسیار دقیق و عمیقی را که آن حضرت نسبت به این مسائل بازگردد کرده اند، در می یابیم.

دیگر اینکه مصحف فاطمه (س) کتابی است حجیم که احکام شرعی در آن بتفصیل بیان شده و تمامی وقایعی که تا قیامت اتفاق می افتد، در آن ثبت گشته و حتی کلیه احکام در آن بیان شده است. در حدیثی است که امام صادق فرمودند:

«اما مصحف فاطمه زهرا علیها سلام! تمام حوادثی که اتفاق می افتد و نام تمام کسانی که به حکومت می رسند، تا قیامت، در آن موجود است.»^۱

در جلد دهم بحار الانوار، در روایتی دیگر چنین آمده: «برخی از اصحاب حضرت صادق (ع) از مصحف فاطمه (س) پرسیدند. امام پس از سکوتی طولانی فرمودند شما از آنچه باید بخواهید و از آنچه نباید بخواهید سؤال می کنید. حضرت فاطمه زهرا (س) پس از رسول خدا (ص) هفتاد و پنج روز زنده بودند و در فراق پدر اندوهگین و متأثر. جبرئیل بر ایشان فرود می آمد و سعی می کرد ایشان را تسلی دهد و ایشان را شاد نماید. بنابراین، از موقعیت و مکان و مقام پدر با ایشان سخن می گفت و آنچه بعد از حیاتشان در آینده پیش می آید، به ایشان خبر می داد و علی (ع) آنها را می نگاشتند؛ این مصحف فاطمه است.»

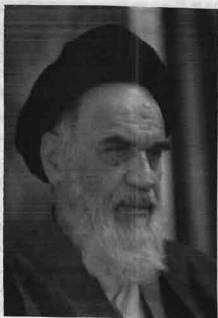
آری جبرئیل بعد از پیامبر بر هیچ انسانی غیر از زهرا (س) فرود نیامد و با هیچ کس غیر از او سخن نگفت.

و اینجاست که او لقب محدثه به خود می گیرد. شیخ صدوق در کتاب علل الترابیع از زندگی علی نقل می کند که گوید از حضرت صادق علیه سلام شنیدم که فرمودند: «فاطمه زهرا (س) را محدثه نامیده اند، زیرا فرشتگان آسمان فرود آمده، با ایشان گفتگو می کردند؛ همان گونه که مریم دختر عمران را مورد ندا قرار داده اند. فرشتگان آسمانی به فاطمه زهرا (س) گفتند، ای فاطمه! خدا ترا انتخاب کرده و پاک نموده و بر زنان عالم برتری بخشیده است.»^۲

و در روایتی دیگر است که امام صادق می فرماید: «مصحف فاطمه زهرا (س) نزد ما است.»^۳ و مردم نمی دانند که این مصحف چیست و آن از نظر حجم صد برابر قرآن است و یک کلمه از این قرآن شما در آن مصحف نیست، بلکه مشدرجات آن عبارت از اموری است که پروردگار بزرگ بر مادرمان فاطمه زهرا سلام الله علیها وحی و املاء فرموده است.»

از طرف دیگر با بررسی تاریخ به این نکته می‌رسیم که حضرتش بعضی از اوقات خویش را اختصاص به پاسخ‌گویی به مسائل علمی می‌دادند، چنان که در روایت داریم^۱ زنی در یک روزه مرتبه برای گرفتن پاسخ به ایشان مراجعه کرده و در آخرین دفعه احساس شرمندگی از تلف شدن وقت حضرت نمود و حضرت در جواب به ارزش علم و عالِم اشاره کردند و فرمودند، برای هر یک از پاسخهایی که به تو می‌دهم، بیش از فاصله زمین تا عرش لؤلؤ پادشاه می‌گیریم. پس مسلماً تو هر قدر سؤال کنی، برای من هیچ گونه ناراحتی ایجاد نخواهد کرده زیرا از پدرم رسول خدا شنیدم که می‌فرمودند، روز قیامت علمای شیعیان ما محشور می‌گردند و بر آنان به میزان دانششان خلعت‌های گرانبهاده می‌شود و نیز میزان خلعت‌ها با میزان تلاشی که برای ارشاد بندگان خدا انجام داده‌اند، متناسب دارد، تا جایی که به یکی از آنان یک میلیون زیور از نوره هدیه می‌دهند؛ آنگاه منادی از سوی پروردگارتان درمی‌دهد که ای کسانی که اینام آل محمد را کفالت و سرپرستی کردید، ای آنانی که در هنگام نبود پدران این ایتمام — که ائمه باشند — آنان را محافظت و مراقبت می‌کردید، اینان همان شاگردان شمایند، همان یتیمانی که سرپرستی و نگهداریشان کردید و با علوم خود، آنان را شاد و با طراوت ساختند. پس به مقدار علمی که به شاگردان خود دادید، از آنان خلعت بخواهید. پس آنان به شاگردان خویش به مقدار درسی که به آنها در دنیا داده بودند، خلعت می‌دهند. حتی برخی از این شاگردان تا صد هزار خلعت دریافت می‌دارند. به همین ترتیب، این شاگردان نیز به شاگردان خود خلعت می‌دهند و از سوی خدای تبارک و تعالی امر می‌شود که مصلحان، دو برابر آنچه به شاگردان خود خلعت دادند، به وسیله ملائکه خلعت داده شود. فاطمه زهرا (س) فرمودند: «ای بنده خدا، یک تاریخ از این خلعت‌های آخرتی، از آنچه که خورشید بر آن بتابد، یک میلیون بار ارزشمندتر است.»^۲ تنها با نگاهی به این روایت، ارزش عالم و علم و

متعلم، از دیدگاه این بانوی بزرگ، روشن می‌شود، آری زهرا (س) از منبع جوشان علوم الهی نوشیده و شراب حقیقت را از مهبط وحی دریاخته و از انواع حکمتها را فرا گرفته و مسلول از اقسام معارف می‌گردد. او نه تنها آشنا به این گونه از علوم بوده، بلکه با نگاهی به خطبه، او را یک دانشمند علم الاجتماع می‌بایم که دقیقاً به روند تکاملی جامعه، که در اثر اعمال افراد جامعه واقع می‌گردد، آشنایی و معرفت داشته و به فرهنگ جاهلیت قبل از اسلام و فرهنگ جوامع دیگر واقف و دانا بوده است. از مرفعی دیگر، او را یک روانشناس و مصلح اجتماعی می‌بایم که به روحیات و افکار افراد آگاهی کامل داشته، نقاط ضعف و قوت آنان را کاملاً می‌شناخته است. برای عالِم بودن او همین بس که به مسلمان لقب عالم آل محمد را بخشیده، دعای نور را تسلیم می‌دهد. از جهت دیگر در مسائل سیاسی او را سیاستداری آگاه به زمان می‌بایم که به تمامی خیانتها و توطئه‌ها و دسیه‌های منافقان و کفار و مشرکان آشنا بوده، به افشای آن می‌پرداخته و حقایق را بازگو و جبرایانات پشت پرده را افشا می‌کرده و با منطق محکم و استدلال متین، خوانستار بازگشت حق به صاحب اصلی آن بوده است. حتی هنگامی که در بستری بیماری قرار گرفته و زنان مهاجر و انصار خلعتش شرفیاب شده‌اند، مسائل سیاسی را عمیق و ریز برای آنان باز کرده و به معرفی چهره فرصت‌طلبان و آتشی که مبادی اسلام را به شونی گرفته‌اند پرداخته و حق و باطل را — در عین بسامی و کسالت — روشن ساخته‌اند. نکته‌ای که در این زمینه جلب توجه می‌کند، این است که زهرا (س) ماهیت مردان را برای بانوان آنها ذکر کردند تا این زنان بیرون و پیام آن حضرت را به گوش ایشان برسانند و از ادعای این مسیر منتهی به پرتگاهی عظیم، آنان را برهانند و اشتباهاتشان را به آنان متذکر گردند. آری حرکت فاطمه (س) در این مقطع نیز درسی است. او به جای اینکه از حد حساسی خویش با زنان سخن بگوید، از آلام درونی و زنجیری روحی و پشامدهای ناگوار جامعه

اسلامی سخن می‌راند. چنانکه در تاریخ داریم، پس از رحلت رسول گرامی، زهرا (س) شبانگاهان - به گفته بعضی از مورخین - ۴۰ شب با حسین و علی (ع) به در خانه مهاجر و انصار رفته، از مسائلی که در جامعه می‌گذشت، آنان را مطلع می‌ساخت و از صحابه رسول خدا باری می‌طلبید تا آنکه حجت و برهان را بر آنان تمام کرده باشد.

حتی گریه‌های زهرا سلام الله علیها بر رحلت پیامبر اکرم، خود روشنگر بود و راهبر؛ و هر انسان طالب حقی را آنگاه و بیدار می‌کرد. در خطبه بسیار مفصل و عمیق حضرت زهرا (س)، که به عنوان مجزیه ای باقی و جاودان بر بزرگواری و شخصیت صدیقۀ طاهره (س) دلالت می‌کند، مسائل سیاسی، بسیار دقیق و ظریف بیان شده است و انواع استعارات و کنایات، دلایل قوی و قاطع و قدرت استدلال و فصاحت و بلاغت در آن موج می‌زند. حضرت به دنبال احقاق حق خویش به مسجد رفت و در پشت پرده جلوس فرمود و با برآوردن ناله ای جانانگه، عواطف را برانگیخت و چشمها را گریانند، و قلبها را آتش زد، و پس از ثنای الهی و توحید استدلالی، سر چشمه های معارف را برای مسلمانان باز کرد و محاسن آیین جاودان الهی را برایشان بیان فرمود و به ذکر علل شرایع پرداخت و آنگاه در اصل مطلب وارد شد و حوادث هنگام رسالت رسول اکرم و موقعیت امیر مؤمنان را در نزد پدرش و دگرگون شدن اوضاع علیه اهل بیت و سستی و کوتاهی مسلمین در برابر این خانواده و رانده شدن حق از سیر اصلی خودش به سوی باطل سخن راند. حتی در وصیتنامه مختصر و عمیق آن حضرت اگر بنگریم، مسائل سیاسی بسیاری را نهفته می‌بینیم، آنگاه که از همسرش می‌خواهد او را شب هنگام دفن کند تا کسانی که بروی ستم کردند، حتی در تشییع او شرکت نکنند...

و اگر بخواهیم درباره افق دید گسترده زهرا (س) سخن برانیم، چه بگوئیم و کدامیک از مسائل را بازگو کنیم؟! آنگاه که از پدر می‌خواهد که مهریه او را

* حضرت امام خمینی

(قدس سره): «تمام ابعادی که

برای یک زن متصور است و برای

یک انسان متصور است در

فاطمه زهرا سلام الله علیها جلوه

کرده است.»

شفاقت^۱ گناهکاران است قرار دهد و جبرئیل از آسمان با ورقه‌های کوچک از حریر نازل می‌شود که در آن نوشته شده به خدای تعالی مهربه فاطمه را شفاقت گناهکاران از است پدرش قرار داد. و به همین علت است که وقتی حضرتش در حال احتضار بود، وصیت فرمود که آن کاغذ کوچک را روی سینه‌اش در زیر کفن قرار دهند. و این وصیت عمل شد.

برکت وجود زهرا سلام الله علیها نه تنها در این دنیا برای هر انسانی کمال جو و طالب حقی به عنوان تاسی به وی در تمامی مسائل است بلکه مبارکه بودن او در آن دنیا هم متجلی شده و همگان را از این فیض بزرگ بهره‌مند خواهد نمود و چه زیبا تمامی این خصوصیات را در کلام فرزند برومند زهرا(س) و سلاله پاک او امام خمینی (ره) می‌یابیم، آنجا که می‌فرساید: «زی که تمامی خاصه‌های انبیاء در اوست». یعنی اگر ما نج را نابخدای خدایپرستان می‌دانیم و معتقدیم که فکر بشر را به ساحت بیکران خدایپرستی اوج داد و ارزشهای انسانی را بالا برد، و ابراهیم را قهرمانی بت‌شکن می‌دانیم که جهشی عظیم در میدان فکری انسانها پدید آورده و یک تنه به صورت امتی واحد معرفی شد و از تمامی آزمایشهای الهی پیروز و موفق به درآمد و پیشوای یکتا پرستان جهان گردید، و لوط را رهبر ضدفساد، و هر پیشوای ضدغرور و یوسف را قهرمان بهترین داستانها و موفق در تمامی سیاستها و شعب را پیشوای گویای روشندل و موسی را اسطوره‌ای ضد شتم و عیسی را شفابخشی حیات‌آفرین می‌دانیم، همه و همه این خصوصیات را در یک زن به نام زهرا جمع می‌یابیم. آری او به فرموده فرزند پاکش، یک موجود روحانی و یک زن ملکوتی بوده و تمامی مراحل تکاملی در او در نهایت درجه جمع بوده است.

کلام خویش را در باره حضرتش با روایتی لطیف به پایان می‌بریم:

امام صادق علیه السلام در حدیثی که در تفسیر فرات بن ابراهیم کوفی آمده، در بیان معنی «انا از لثاه

* بررسی زندگی حضرت زهرا(س) نشان می‌دهد که چگونه یک زن می‌تواند عبد صالح خدا و دختری شایسته برای پدر، مادری نمونه برای فرزندان و همسری همدرد برای شوهر و ایثارگری قابل احترام برای جامعه باشد.

«فی لیلة القدر» می‌فرماید: «الیلة واما سبت فاطمة لان الخلق فیها عن معرفتها» (فاطمه سلام الله علیها شب قدر است و هر کس فاطمه را بخوبی بشناسد شب قدر را درک کرده است و همین جهت فاطمه نامیده شده که مردم نمی‌توانند او را بشناسند^۲) و جبه ارتباطی را نیز با تأمل در این حدیث شریف و شخصیت آن حضرت می‌یابیم:

۱- شب قدر مجهول القدر است. این بانوی بزرگ هم آنچنان که باید، موقعیت و مقامش مورد شناسایی واقع نشده و ناشناخته مانده است.

۲- شب قدر به گفته قرآن، از هزار ماه بالاتر است (لیلة القدر خیر من الف شهر) فضیلت این بانوی بزرگ نیز از هزاران هزار انسان با فضیلت بیشتر و برتر است.

- ۱- پیام به مناسبت روز ۲۶/۲/۵۸
- ۲- در لنت، «زهرا» به معنی درخشنده است و در جلد دهم بحار الانوار از ابن عباس از رسول خدا نقل شده که فرمودند: و اما دخرتم فاطمه... هنگامی که در محراب عبادت در برابر خدا می ایستد، نور وی برای ملائکه و فرشتگان آسمان می درخشد، همان گونه که نور ستارگان برای اهل زمین درخشانگی دارد.
- ۳- سورة احزاب- آیه ۳۳
- ۴- جلد دهم- بحار الانوار
- ۵- کتاب علل الشرائع
- ۶- جلد دهم- بحار الانوار
- ۷- بحار الانوار کتاب العلم
- ۸- کتاب العلم بحار الانوار
- ۹- کتاب اخبار الدول و آثار الاول نوشته احمد بن یوسف دمشقی
- ۱۰- بحار الانوار ج ۴۳ ص ۶۵ حدیث ۵۸

- ۳- شب قدر شب انزال فضیلت و حکمت است، وجود مبارک حضرتش نیز معدن انوار ولایت و امامت و علم و حکمت ربانی است.
- ۴- شب قدر، شئی است که از ابتدا تا انتهایش سلامت و سعادت است، «سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ»! زندگی کوتاه ولی پربرکت این بانو نیز سراسر سلامت و هدایت و لطف و رحمت است.
- ۵- شب قدر در میان شبهای سال، پنهان و نامشخص است. آرامگاه این بانوی بزرگ نیز در میان قبور بزرگان اسلام ناشناخته مانده است. السلام علیک اینها المعجونه بانفیر.

و بالاخره نگاهی کوتاه به اشاری که علی (ع) در فندان هسر محبوبش سروده می افکیم البته علی بیش از هر کس دیگر، تنگی این مصیبت را درک می کند، پس جای تعجب نیست که عواطف وی این گونه به هیجان آید و در خطاب به فاطمه عزیزش پس از وفاتش چنین بگوید:

لاخیر بعدک فی حیوتی
 پس از تو خیری در زندگی نیست
 ابکی مَخَافَةَ أَنْ تُفَوِّتَ حَبِیْبِی
 و من از این می گریم که میباید از تو بگذرم
 لِکُلِّ اجْتِمَاعٍ مِنْ خَلِیْلِیْنَ فَرْقَ
 میان هر دو دست فراقی هست
 وَ کُلِّ الذِّی دُونَ الْفِرَاقِ قَلِیْلٌ
 و هر چیزی دیگر که غیر از فراق باشد تحملش آسان است

شهرستان علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

فراقک اعظم الاشیاء عندی
 دوری تو در نزد من، بزرگترین مسائل است
 وَ فِدْکَ فاطمه ادهی الککول
 و از دست دادن تو ای فاطمه سختترین نوع فراق است
 سَابِیْ حَسْرَةً وَ اَنْوَعُ شَجْرًا
 با حسرت گریه می کنم و با حزن نوحه سرایی می کنم
 عَلٰی خَلِّی مَضٰی اَسْنٰی سَبِیْلِی
 بر دوست نزدیکی که در بهترین راه گام نهاد.